

STADSHOLMEN

KRISTINEBERGS SLOTT 5

KRISTINEBERGS MALMGÅRD

Nordenflychtsvägen 22 – 26

KUNGSHOLMEN

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

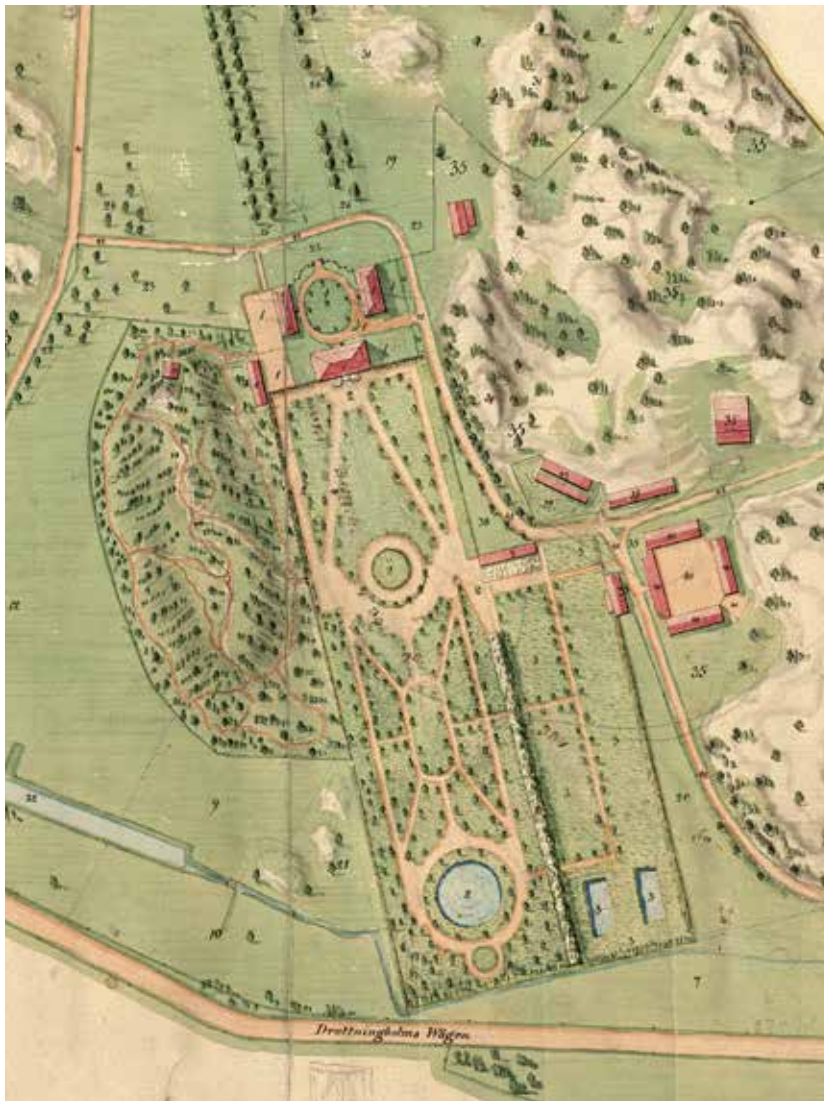
För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

- 1 HUVUDBYGGNAD
- 2 VÄSTRA PAVILJONGEN
- 3 ÖSTRA PAVILJONGEN

UTSNITT UR KARTA ÖVER EGENDOMEN KRISTINEBERG ÅR 1812. DEN ÄNNU BEVARADE HUVUDBYGGNADEN SYNS LÄNGS DEN FORMELLA TRÄDGÅRDENS NORRA SIDA. FLYGLARNA PÅ KARTAN REVS PÅ 1840-TALET. VÄSTERUT ÄR EN HÖJD MED SLINGRIGA STIGAR, DEN FRIARE ENGELSKA PARKEN SOM I DAG KRÖNS AV KULLSKOLAN. HÖJDENS SÖDRA SIDA SKÄRS NUMERA AV GENOM DROTNINGHOLMSVÄGEN OCH TUNNELBANANS GRÖNA LINJE. LADUGÅRD, STALLAR OCH UTHUS LÅG ÖSTER OM TRÄDGÅRDEN, STRAX NORR OM DAGENS LÄGE FÖR KRILLANS KROG.

Kristinebergs malmgård anlades under 1600-talets mitt, men dess glansperiod inleddes hundra år senare, med uppförandet av dagens huvudbyggnad för en av Stockholms mer framgångsrika och handelsmän.

Av malmgården, som omfattade den västra delen av Kungsholmen ned till Ulvsundasjön, återstår i dag huvudbyggnad och senare tillkomna paviljonger. Rester av trädgården och den engelska parken bevaras söder och sydväst om huvudbyggnaden.

Huvudbyggnaden är ett både utsökt och välbevarat uttryck för de malmgårdar som, med en koncentration kring 1700-talets mitt, uppfördes på Stockholms malmar av företrädare för stadens förmögna borgar-

klass. Anläggningarna var av herrgårdskaraktär med representativa huvudbyggnader. I kombination med ett säsongsvist lättsammare lantliv för ägarfamiljen brukades malmgården till odlingar och djurhållning nära staden.

Fastigheten Kristinebergs slott 5 är blåvärderad enligt Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

VY ÖVER GÅRDEN MELLAN 1800-TALETS FLYGLAR MOT HUVUDBYGGNADENS FASAD MOT NORR. FOTO I. JOHANSSON, SSM.

OMRÅDESBESKRIVNING

Stadsdelen Kristineberg omfattar i princip den mark som i äldre tid tillhörde Kristinebergs malmgård. Kristineberg var en av Stockholms större malmgårdar, med lustträdgård och park, ängar och betesmark. I öster och väster utmärktes egendomen av mer bergig och obrukbar terräng.

Den stora fastigheten förvärvades av staden på 1920-talet varpå en omvandling och omfattande utbyggnad inleddes. I dag präglas den norra delen av ett industriområde i omvandling till förmån för bostäder och kontor, samt Kristinebergs idrottsplats från tidigt 1930-tal. I öster ligger ett bostadsområde uppfört på 1920-talet samt Thorildsplans gymnasium, invigt 1938. I väster, nära klipporna ner mot Ulvsundasjön, finns ett område med lamellhus från 1930-talet. Den bevarade bebyggelsen från malmgården med Kristinebergsparken är stadsdelens kärna

och präglar dess södra del. Den livligt trafikerade Essingeleden skär genom Kristinebergs östra del och i söder utgör Drottningholmsvägen dess gräns mot Fredhäll.

HISTORIK

En malmgård från 1600-talet

Den tidigast kända bebyggelsen på Kristineberg uppfördes kring mitten av 1600-talet, efter att drottning Kristina hade belönat fältmarskalken Lennart Torstensson med fastigheten, beskriven som en ”äng och trädgård”. Torstensson anlade en malmgård på Kristineberg, med huvudbyggnad och flyglar av trä, en trädgård i söder samt en allé genom ängarna norrut, ner till en brygga vid Ulvsundasjön.

Roland Schröder uppför dagens huvudbyggnad

År 1748 köpte den förmögne handelsmannen Roland

VY ÖVER TRÄDGÅRDEN MOT HUVUDBYGGNADENS SYDFASAD. FOTO I. JOHANSSON, SSM.

Schröder Kristinebergs egendom. Schröder var bosatt vid Järntorget i Gamla stan, där han ägde en större fastighet. Han hade fostrats i sin fars handels-
hus, som han utvecklade så att det vid mitten av 1700-talet var ett av Stockholms största, med en inriktning på import av främst tobak, men även av socker och tyger.

På Kristineberg lät Schröder riva 1600-talets manbyggnader och uppföra dagens huvudbyggnad i sten och två flyglar av trä. Huvudbyggnaden uppfördes i två våningar på en hög källarvåning, i nio fönsteraxlars bredd under ett brutet tak. Stilmässigt uttryckte byggnaden en något förenklad och stramare variant av den franska rokokostil som slottsarkitekten Carl Hårleman hade infört i Sverige på 1730-talet.

Planlösningen byggde på en centralt lagd, större entréhall med anslutning till stentrappan upp till ovanvåningen. De större och mer rikt inredda rum-

men och salarna låg mot trädgården, i husets längd-
axel fanns korridorer och mot norr och gårdsplanen låg något mindre rum. Inredningarna blev påkostade med bröstpaneler och kraftigt profilerade snickerier i merparten av rummen. Väggarna kläddes med vävspända, målade tapeter och över dörrarna sattes motivmålade överstycken. Rummen värmdes av blåvita eller flerfärgade kakelugnar och de vitputsade taken inramades av profilerade stucklister. Allt var genomtänkt och i hög konstnärlig kvalitet.

Kristinebergs gård på 1810-talet

Från 1810-talet finns både detaljerade kartor och brandförsäkringsbeskrivningar över Kristinebergs gård. Den omfattade ett markområde om drygt 42 hektar, bebyggt förutom med de nämnda manbyggnaderna, även med statarlänga och en mängd uthus, som ladugård, logbyggnad, drivhus, persikohus och

HUVUDBYGGNADEN MED DEN VÄSTRA PAVILJONGEN. MELLAN PAVILJONGERNA OCH HUVUDBYGGNADENS GAVLAR ÄR HÖGA TRÄSTAKET, UTFÖRDA EFTER ORIGINAL FRÅN 1800-TALET S MITT. FOTO I. JOHANSSON, SSM.

båthus. I de två träflyglarna norr om huvudbyggnaden fanns dels kök, dels gästrum. Trädgården i söder var symmetriskt anlagd och av parkkaraktär samt inhägnad med en stenmur. Norrut fanns fortfarande långa alléer ner till en brygga vid Ulvsundasjön.

Paviljongerna uppförs

I början av 1840-talet revs de gamla timmerflyglarna och istället uppfördes dagens paviljonger på var sida om huvudbyggnaden. Paviljongerna fick välvda portaler mot norr och gården, som var utan portar. Utrymmet innanför portalen på den östra paviljongen kallas för "lusthus", och paviljongen användes troligen som gästhus. Innanför den västra paviljongens portal fanns torrdass och byggnaden var inredd med en lägenhet, som kan ha fungerat som tjänstebostad för någon med ansvar för gårdens drift.

Ombyggnad till Frimurarebarnhus

År 1864 köpte Direktionen för Frimurarebarnhuset fastigheten för att inrätta ett barnhem för föräldralösa barn, och för barn till ogifta mödrar vilka inte själva kunde ta hand om sina barn. Utmärkande för frimurarnas verksamhet var vikten vid yrkesutbildning inom framförallt olika hantverk. För de nya behoven uppfördes två stora flyglar norr om huvudbyggnaden, efter ritningar av arkitekten Johan Fredrik Åbom. I huvudbyggnaden byggdes vindsplanet ut genom en tre fönsteraxlar bred attika mot gårdsplanen i norr, och på taket ställdes ett klocktorn. Mot trädgården lades en bred veranda, till vilken var utgång från den stora salen i bottenvåningen.

Flyglarna invigdes 1867 och innehöll bland annat sovsalar, matsal, lektionssalar och verkstäder. I huvudbyggnaden hade ordnats en lägenhet för föreståndaren samt administrationsrum för direktionen.

INTERIÖR FRÅN HUVUDBYGGNADENS BOTTENVÅNING, MED EN FLERFÄRGAD KAKELUGN FRÅN TIDEN DESS UPPFÖRANDE, LIKSOM BRÖSTPANELER OCH DET MÅLADE DÖRRÖVERSTYCKET. ÖVERSTYCKETS RAM OCH PARDÖRRARNA TILLKOM PÅ 1840-TALET. FOTO I. JOHANSSON, SSM.

Huvudbyggnaden inrymde även arkiv och en tandläkarmottagning.

År 1906 lät Frimurarebarnhuset uppföra en skolorbyggnad, på höjden i den engelska parken, sydväst om huvudbyggnaden. I dag heter den Kullskolan.

Staden förvärvar Kristinebergs malmgård

För den växande stadens utbredning riktades ett intresse mot egendomen Kristineberg. År 1920 köpte staden Kristinebergs gård och 1928 flyttade Frimurarebarnhuset sin verksamhet till Blackeberg. Under tiden hade huvudbyggnadens stora kulturhistoriska värden uppmärksammas och dokumenterats genom uppmätningar och konserveringar. Det är vid den här tiden som gården börjar benämnas slott och den aktuella fastighetsbeteckningen, Kristinebergs slott 5, fastställdes 1934.

Det beslöts att man skulle inreda två privatbos-

täder i huvudbyggnaden, en på vardera planet, och samtidigt skulle byggnaden genomgå en fullständig men varsam renovering. Arbetet genomfördes 1932. De största förändringarna kom att beröra inredning av kök och badrum på båda planen, samt avdelning den stora entréhallen i bottenvåningen. Samtliga ytskikt renoverades och vid behov gjordes kompletteringar av fast inredning i lika utförande som den gamla. Exteriört omfärgades fasaderna från gulvita till dagens rosa, och de äldre fönstren byttes mot nya, kopplade fönster. Verandan mot trädgården ersattes med en ny, som var snarlik originalet.

Efter stadens övertagande började marken att exploateras för den bebyggelse som den nya stadsdelen behövde. Kristinebergs malmgårds kvarvarande uthusbebyggelse revs efter hand och i samband med byggandet av Tranebergsbron drogs Drottningholmsvägen om, så att den gamla trädgår-

DÖRRÖVERSTYCKE FRÅN SALEN I BOTTENVÅNINGEN, FRÅN 1700-TALET MITT I SENARE INRAMNING. FOTO I. JOHANSSON, SSM.

den söderut i det närmaste halverades.

Först under 1950-talet byggdes de två paviljongerna om. Om inte förr så slöts då de öppna rummen innanför portalerna genom portar. Båda paviljongerna inreddes till bostäder med delvis bevarande av den äldre, fasta inredningen.

Upprustning och renovering

I samband med att nya hyresgäster flyttade in på 1960-talet genomgick huvudbyggnaden en omfattande renovering av ytskikt, kök och badrum. Samtidigt konserverades det dekorativa måleriet från 1700-talet. Fasaderna renoverades omkring 1990, genom ommålning i befintliga kulörer, och under tidigt 2000-tal renoverades den östra paviljongen.

År 2005 övergick förvaltningen av Kristinebergs huvudbyggnad med paviljonger från Stockholms Gatu- och fastighetskontor till AB Stadsholmen. Strax därefter, år 2006, renoverades ytskikten i huvudbyggnadens bottenvåning samt i västra paviljongen.

BYGGNADSBESKRIVNING

Exteriör

Huvudbyggnaden är två våningar hög under ett brutet, valmat tak och delvis inredd vind. På klassiskt vis är den nio fönsteraxlar breda fasaden tredelad. I huvudfasaden mot gården markeras mittpartiet genom att vara lite framskjutet med den välvda portalen, krönt av en urna med blommor i dess mitt. Ovan taklisten övergår mittpartiet i en attika, ett rektangulärt, rakt murparti. I trädgårdsfasaden är det istället sidopartierna på var sida om den breda verandan, som är lite framskjutna. Fönstren är spröjsindelade till sex rutor. Fasaderna är slätputsade i ljus rosa till fönsteromfattningar, hörnkedjor och lister som är avfärgade i ljusgrått.

De två paviljongerna är en våning höga under ett flackt sadeltak. Gavlarna mot norr är huvudfasader och domineras av välvda portaler, i en utformning som påminner om huvudbyggnadens, och en kraftigt profilerad taklist. Öppningen i den östra paviljongens portal är igensatt och putsad. Ovan taklisten finns

INTERIÖR FRÅN DEN BLÅ
KAMMAREN PÅ VÅNING 1 TRAPPA,
MED MÅLADE VÄVTAPETER,
BRÖSTPANELER OCH DÖRRÖVER-
STYCKE FRÅN 1700-TALET
MITT. PARDÖRRARNA ÄR
TILLKOMNA UNDER
1800-TALET
SENARE DEL. FOTO I.
JOHANSSON, SSM.

VÄLBEVARAD INTERIÖR FRÅN
DET SÅ KALLADE KINESISKA
KABINETTET, INRETT VID
MITTEN AV 1700-TALET.
FOTO I. JOHANSSON, SSM.

MÅLAT DÖRRÖVERSTYCKE FRÅN VÅNING 1 TRAPPA, UTFÖRT I SAMBAND MED DE URSPRUNGLIGA INREDNINGARNA PÅ KRISTINEBERG. FOTO I. JOHANSSON, SSM.

en låg, rektangulär mur, som en liten attika. Fönstren är spröjsindelade till fyra rutor. Fasaderna är slätputsade och avfärgade i rostrött mot hörnkedjor och andra, putsade detaljer i vitt.

Paviljongernas entréer är lagda mitt emot huvudbyggnadens gavlar med källarnedgångar. Det utrymme som bildas däremellan fungerar som små gårdsrum, avdelade från anläggningens gårdsplan i norr genom höga, profilerade spjälstaket av trä, utförda efter originalen från 1840-talet. Mot söder är det lilla gårdsrummet avgränsat med staket respektive förradslänga. Framför huvudbyggnadens trädgårdsfasad finns en liten halvrund, grusad plan. Därpå övergår tomten i den gräsbevuxna fruktträdgården och Kristinebergsparken.

Interiör

I huvudbyggnaden bevaras större delen av planlös-

ning och rumsdistribution från mitten av 1700-talet, med betydande delar av fast inredning. Förutom rika snickerier som bröstpaneler och dörrar, finns även målade väggdekorationer, flera av dem tillskrivna hovmålaren Johan Pasch eller dennes ateljé. På våningsplanen finns dessutom ett flertal blåvita och flerfärgade kakelugnar från samma tid. Från 1800-talets förra del finns ett antal pardörrar, främst i bottenvåningen.

Paviljongernas ursprungliga rumsdistribution är relativt välbevarad och rymmer fast inredning från tiden för dess uppförande, men interiören är inte lika enhetlig som huvudbyggnadens. I paviljongerna var inredningen ursprungligen betydligt enklare och omfattar i dag både äldre snickerier, återanvända på 1840-talet, och senare tillkomna snickerier.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.